

**Recommendation CM/Rec(2012)6
of the Committee of Ministers to member States
on the protection and promotion of the rights of women and girls with disabilities**

*(Adopted by the Committee of Ministers on 13 June 2012
at the 1145th meeting of the Ministers' Deputies)*

Unofficial translation

Consiliul Europei

**Recomandarea CM/Rec(2012)6
a Comitetului de Miniștri a Statelor membre privind protecția și promovarea
drepturilor femeilor și fetelor cu dizabilități**

(adoptată de către Comitetul de Miniștri la 13 iunie 2012, în cadrul reuniunii 1145-a a
Delegaților Miniștrilor)

Comitetul de Miniștri, în temeiul articolului 15.b din Statutul Consiliului Europei,

Având în vedere Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Declarația Națiunilor Unite privind Eliminarea Violenței împotriva Femeilor (1993), Declarația de la Beijing (1995), Pactul Națiunilor Unite privind Drepturile civile și politice și Pactul privind Drepturile economice, sociale și culturale (1966), Convenția Națiunilor Unite asupra Eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (1979) și Protocolul său opțional (1999), Convenția cu privire la Drepturile copilului (1989) și Protocoalele sale opționale (2000), Regulamentele Standard ale Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități (1993) și Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile persoanelor cu dizabilități și Protocolul său opțional (2006), care recunosc dreptul universal la egalitate în fața legii și protecția împotriva discriminării;

Având în vedere dispozițiile relevante ale Convenției pentru Apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (ETS n°5), în special articolul 14 „Interzicerea discriminării” al Protocolului său n° 12 (ETS n°177), în special articolul 1 „Interzicerea generală a discriminării” a Convenției Consiliului Europei privind Protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale (CETS n° 201) și a Convenției Consiliului Europei privind Prevenirea și Combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (CETS n° 210);

Având în vedere principiile consacrate în Carta Socială Europeană (ETS n°35) și Carta Socială Europeană revizuită (ETS n°163), în special prin articolul 15 „Dreptul persoanelor cu dizabilități la autonomie, la integritate socială și participarea la viața comunității”;

Avînd în vedere dispozițiile relevante ale Convenției Națiunilor Unite privind Drepturile persoanelor cu dizabilități în ceea ce privește femeile cu dizabilități, în special articolul 6 „Femei cu dizabilități”, care evidențiază măsurile ce urmează să fie luate pentru a asigura deplina dezvoltare, promovare și emancipare a femeilor”;

Reamintind că în Declarația de la Varșovia adoptată la cel de-al treilea Summit de către Șefii de State și Guverne ale Consiliului Europei (2005), statele membre au afirmat „că o democrație efectivă și o bună guvernare la toate nivelurile sînt esențiale pentru prevenirea conflictelor, promovarea stabilității, favorizarea progresului economic și social, și prin urmare crearea unor comunități durabile, unde oamenii își doresc să trăiască și să muncească, în prezent și în viitor”, și că aceasta poate fi realizată numai prin implicarea activă a cetățenilor și a societății civile;

Ținînd cont de *acquis-ul* Consiliului Europei, constituit în ultimii cincisprezece ani în domeniile egalității șanselor, non-discriminării și a coeziunii sociale, ce include următoarele texte juridice:

1. Recomandările și rezoluțiile Comitetului de Miniștri:

- Recomandarea Rec(85)2 privind protecția juridică împotriva discriminării pe bază de sex;
- Recomandarea Rec(92)6 privind o politică coerentă pentru persoanele cu dizabilități;
- Recomandarea Rec (98)14 privind abordarea integrată a egalității între femei și bărbați;
- Recomandarea Rec (2002)5 privind protecția femeilor împotriva violenței;
- Recomandarea Rec (2003)3 privind participarea echilibrată a femeilor și bărbaților în procesul decizional public și politic;
- Recomandarea Rec (2004)10 privind protecția drepturilor omului și a demnității persoanelor cu tulburări psihice;
- Rezoluția ResAP(2005)1 privind protecția adulților și copiilor cu dizabilități împotriva abuzului;
- Recomandarea CM/Rec(2005)5 privind drepturile copiilor care trăiesc în instituții rezidențiale;
- Recomandarea CM/Rec(2006)5 privind Planul de Acțiuni al Consiliului Europei pentru promovarea drepturilor și deplinei participări ale persoanelor cu dizabilități în societate: îmbunătățirea calității vieții a persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015;
- Recomandarea CM/Rec(2007)13 privind abordarea integrată a egalității între femei și bărbați în educație;
- Recomandarea CM/Rec(2007)17 privind normele și mecanismele de egalitate între femei și bărbați;
- Recomandarea CM/Rec(2008)1 privind includerea acțiunilor specifice de sănătate între bărbați și femei;
- Recomandarea CM/Rec(2009)3 privind monitorizarea protecției drepturilor omului și a demnității persoanelor cu tulburări psihice;
- Recomandarea CM/Rec(2009)6 privind îmbătrînirea și dizabilitatea în secolul 21: cadre durabile care să permită o mai bună calitate a vieții într-o societate incluzivă;
- Recomandarea CM/Rec(2009)8 privind „Realizarea participării depline datorită conceptului de Design Universal;
- Recomandarea CM/Rec(2009)9 privind educația și integrarea socială a copiilor și tinerilor cu tulburări a spectrului de autism;
- Recomandarea CM/Rec(2010)2 privind dezinstuționalizarea copiilor cu dizabilități și viața lor în colectivitate;

- Recomandarea CM/Rec(2010)10 privind rolul femeilor și bărbaților în prevenirea și soluționarea conflictelor și consolidarea păcii;
- Recomandarea CM/Rec(2011)12 privind drepturile copiilor la servicii sociale prietenoase copiilor și familiilor;
- Recomandarea CM/Rec(2011)14 privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică;

2. Recomandările și rezoluțiile Adunării Parlamentare:

- Recomandarea 1229 (1994) privind egalitatea drepturilor între bărbați și femei;
- Recomandarea 1371 (1998) privind abuzul și neglijarea copiilor;
- Recomandarea 1413 (1999) privind reprezentarea egală în viața politică;
- Recomandarea 1450 (2000) privind violența împotriva femeilor în Europa;
- Rezoluția 1337 (2003) privind migrația legată de traficul de femei și prostituția;
- Recomandarea 1592(2003) privind integrarea socială deplină a persoanelor cu dizabilități;
- Recomandarea 1601 (2003) privind îmbunătățirea condițiilor pentru copiii abandonați în instituții;
- Rezoluția 1464 (2005) cu privire la femei și religie în Europa;
- Recomandarea 1698 (2005) privind drepturile copiilor în instituții: monitorizarea recomandării 1601 (2003) a Adunării Parlamentare;
- Rezoluția 1558 (2007) și Recomandarea 1800 (2007) „Feminizarea sărăciei”;
- Rezoluția 1615 (2008) privind consolidarea capacității participative și autonomiei femeilor într-o societate modernă și multiculturală;
- Recomandarea 1853 (2008) privind implicarea bărbaților în realizarea egalității între femei și bărbați;
- Rezoluția 1642 (2009) și Recomandarea 1854 (2009) „Accesul la drepturi a persoanelor cu dezabilități și participarea deplină și activă a acestora în societate”;
- Rezoluția 1669 (2009) și Recomandarea 1872 (2009) „Drepturile fetelor de astăzi: drepturile femeilor de mâine”;
- Rezoluția 1662 (2009) „Acțiuni pentru combaterea actelor de violare a drepturilor omului în bază de gen, inclusiv răpirea femeilor și fetelor”;
- Recomandarea 1949 (2010) „Promovarea celor mai avansate legi în favoarea egalității între femei și bărbați în Europa”;

3. Recomandările și rezoluțiile Congresului autorităților locale și regionale:

- Rezoluția 85 (1999) și Recomandarea 68 (1999) privind participarea femeilor în viața politică în regiunile europene;
- Rezoluția 134 (2002) și Recomandarea 111 (2002) privind dreptul individual la vot al femeilor: o exigență democratică;
- Rezoluția 176 (2004) și Recomandarea 148 (2004) privind abordarea integrată a egalității între femei și bărbați la nivele locale și regionale: o strategie pentru promovarea egalității între femei și bărbați în orașe și regiuni;
- Rezoluția 279 (2009) și Recomandarea 260 (2009) privind „Combaterea violenței domestice împotriva femeilor”;
- Rezoluția 303 (2010) și Recomandarea 288 (2010) „Pentru o egalitate gender durabilă în viața politică regională și locală”;

Având în vedere, în special, Recomandarea Rec(2006)5 a Comitetului de Miniștri a statelor membre privind Planul de Acțiuni al Consiliului Europei pentru promovarea drepturilor și participării depline a persoanelor cu dizabilități în societate: îmbunătățirea calității vieții a

persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015, inclusiv paragraful 4.2 „Femeile și fetele cu dezabilități”, partea „Aspecte transversale”, în termenii cărui „barierele care împiedică femeile cu dizabilități de a se bucura de drepturile lor, în același mod ca și alți bărbați și femei” trebuie să fie eliminate în domeniile, precum: „relațiile între persoane, dreptul de a deveni părinți, viața de familie, viața sexuală, protecția împotriva violenței și abuzului”, iar Statele membre trebuie să ia măsuri adecvate pentru a garanta femeilor și fetelor cu dizabilități „egalitatea de șanse pentru participarea la viața politică și publică, educație, formare/instruire, ocuparea forței de muncă, viața socială și culturală”;

Reamintind că aspectul transversal susmenționat subliniază importanța încurajării participării tuturor cetățenilor în societate, trebuie luată în considerare diversitatea membrilor societății, pentru a afecta elaborarea și punerea în aplicare a politicilor și măsurilor care să permită „garantarea unui echilibru de șanse egale între femeile și bărbații cu dizabilități”;

Întrucât cele 15 linii de acțiune ale Planului de Acțiuni a Consiliului Europei cu privire la persoanele cu dizabilități (Rec(2006)5) sînt complementare și stipulează toate obiectivele specifice pentru a construi societăți inclusive și participative, respectînd drepturile fundamentale ale tuturor membrilor în diversitatea lor;

Întrucât acest obiectiv nu poate fi atins fără a implica persoanele cu dizabilități în realizarea sa, în special femeile și fetele cu dizabilități, indiferent de tipul de dizabilitate ar avea. Această implicare presupune acțiuni pozitive întreprinse de statele membre în favoarea persoanelor cu dizabilități, ce ar consta în realizarea ajustărilor rezonabile necesare și stabilirea garanțiilor juridice, care le-ar permite exercitarea drepturilor în condiții de egalitate și nediscriminare;

Convinși că în toate domeniile relevante de acțiune, la nivel internațional, național, regional și local, trebuie aplicată o abordare bazată pe drepturile omului, care sînt universale, indivizibile și interdependente, și că Statele membre au la dispoziție mai multe mijloace pentru a acționa, știind că nu există o metodă unică și dovedită pentru a lupta împotriva discriminării;

Recunoscînd că în ceea ce privește integrarea socială a persoanelor cu dizabilități, dreptul internațional a cunoscut o evoluție conceptuală și metodologică îndelungată de la sfîrșitul secolului al XX-lea, în măsura în care persoanele cu dizabilități nu mai sînt considerate ca pacienți sau obiecte de caritate, dar ca titulari de drepturi depline, care atunci cînd se confruntă cu obstacole sociale sau bariere de mediu, acestea pot fi împiedicate de la participarea în societate.

Recunoscînd faptul, că ține de responsabilitatea guvernelor Statelor membre de a identifica și elimina toate obstacolele care împiedică participarea femeilor și fetelor cu dizabilități în societate și de a evita apariția unor noi obstacole, în calea spre asigurarea drepturilor egale și democratice tuturor persoanelor, prin recunoașterea faptului, că societatea în întregime ar trebui să beneficieze de diversitate și participarea egală a tuturor;

Considerînd faptul, că acțiunile interguvernamentale privind participarea persoanelor cu dizabilități la nivel național, local și regional, ce au fost întreprinse de la adoptarea Planului de Acțiuni al Consiliului Europei privind Persoanele cu Dizabilități (2006-2015) (Rec(2006)5) și Raportul de revizuire de termen mediu din 2010 privind punerea în

aplicare a acestui plan, au scos în evidență o serie de probleme, ce trebuie abordate în contextul unei recomandări specifice statelor membre, în ceea ce privește aspectul transversal „Femei și fete cu dizabilități”,

Recomandă guvernelor Statelor membre:

1. Să își continue eforturile pentru a atinge obiectivele Planului de acțiuni al Consiliului Europei privind persoanele cu dizabilități 2006-2015, în special cele menționate în aspect transversal „Femeile și fetele cu dizabilități”, și de a introduce un mecanism care le-ar permite să monitorizeze și să evalueze punerea în aplicare la nivel național a măsurilor prevăzute de acesta, precum și dispozițiile prezentei recomandări.
2. De a întreprinde măsurile legislative adecvate precum și alte acțiuni pozitive pentru a încuraja participarea femeilor și fetelor cu dizabilități în toate domeniile vieții, ca cetățeni, care beneficiază de egalitatea de drepturi și obligații, în special ținând cont de domeniile următoare, incluse în Anexa prezentei recomandări:
 1. Egalitate și legislație antidiscriminatorie,
 2. Cercetări și date statistice,
 3. Participarea la viața politică și publică, precum și la procesul decizional,
 4. Educație și formare,
 5. Angajarea în muncă și situația economică,
 6. Îngrijirea sănătății și reabilitarea,
 7. Acces la protecție socială și servicii în comunitate,
 8. Drepturi reproductive și sexuale, maternitate și viața de familie,
 9. Acces la justiție și protecția împotriva exploatării, violenței și abuzului,
 10. Participarea la viața culturală și sportivă, timp liber și turism,
 11. Sensibilizarea și schimbarea atitudinilor;
3. Să inițieze și/sau să continue evaluarea participării femeilor și fetelor cu dizabilități, precum și impactul participării acestora asupra nivelului național, regional și local, consolidând în același timp cooperarea dintre factorii de decizie, cercetători, instituții universitar-academice și ONG-uri în țările lor respective, pentru a obține informații și statistici fiabile și comparabile, precum și de a colecta exemple de bune practici;
4. De a consolida cooperarea statelor membre în cadrul Consiliului Europei prin schimbul de bune practici și dezvoltarea activităților și rețelelor interguvernamentale în scopul creării condițiilor favorabile privind includerea tuturor persoanelor cu dizabilități în viața comunității și garantarea unei egalități de drepturi și șanse;
5. De a **traduce prezenta** recomandare în limbile lor oficiale, inclusiv în formate accesibile, folosind echivalentele termenului recunoscut la nivel internațional de „persoane cu dizabilități”, și de a circula și propaga **Recomandarea și Planul de acțiuni al Consiliului Europei privind persoanele cu dizabilități (Rec(2006)5)**, către:
 - *Autoritățile administrative naționale, regionale și locale,*
 - *Partide politice,*
 - *Organizații ale persoanelor cu dizabilități, organizații care lucrează în favoarea persoanelor cu dizabilități și alte organizații guvernamentale,*

- *Instituții naționale pentru apărarea drepturilor omului, birourile de mediatori și instanțele pentru promovarea egalității,*
 - *Mass-media,*
 - *Alte părți interesate;*
6. De a implica femeile și fetele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor care le reprezintă, la răspândirea și punerea în aplicare/ implementarea prezentei recomandări;
 7. De a integra dimensiunea de egalitate dintre femei și bărbați în toate politicile în favoarea persoanelor cu dizabilități;
 8. De a lansa programe de informare și sensibilizare pentru publicul larg, femei și fete cu dizabilități, familiile lor, prietenii lor, grupuri profesionale, lumea afacerilor și factorii de decizie politică;
 9. De a aplica orientările relevante fără părtinire în diverse domenii, cum ar fi sănătatea, educația, ocuparea forței de muncă, orientarea și formarea profesională, protecția socială și servicii sociale, planificare urbană și construcție, pentru participarea deplină și integrarea femeilor și fetelor cu dizabilități în societate.

Anexă la Recomandarea CM/Rec(2012)6

Prezenta anexă are drept obiectiv, de a propune principii și măsuri de consolidare și participare deplină și activă a femeilor și fetelor cu dizabilități în societate, în țările membre ale Consiliului Europei. S-a constatat că femeile și fetele cu dizabilități pot deveni obiectul discriminărilor multiple din cauza dizabilității și pe bază de gen. Scopul propus este de a realiza garantarea unei egalități depline, participare în cadrul societății și acces la toate drepturile, pentru a se bucura de acestea pe picior de egalitate cu ceilalți.

1. Egalitate și legislație antidiscriminatorie

- i. Statele membre trebuie să elaboreze legislația națională, politici și programe naționale, cu participarea femeilor și fetelor cu dizabilități, însoțite de mijloace eficiente pentru evaluarea și punerea acestora în practică.
- ii. Statele membre trebuie sistematic și conform unei abordări integrate a egalității dintre femei și bărbați, să integreze dimensiunea egalității dintre sexe în toate textele legale, politicile și programele pentru persoanele cu dizabilități și să i-a în considerare, în special aspectele legate de femeile și fetele cu dizabilități, în legislație, politicile și programele referitoare la egalitatea între bărbați și femei, pentru a se asigura că necesitățile femeilor și fetelor cu dizabilități sînt luate în considerare.
- iii. Statele membre trebuie să se asigure că legislațiile lor, politicile și programele naționale, corespund necesităților femeilor și fetelor cu dizabilități și includ dimensiunea egalității între femei și bărbați.
- iv. Toate instanțele ce intervin în domeniile de sănătate, educație, ocuparea forței de muncă, orientare și formare profesională, protecție socială, servicii sociale, urbanism și construcții, trebuie să fie instruite, la niveluri relevante, în diverse State membre, pentru a asigura că toate femeile și fetele cu dizabilități, în măsura posibilă, au acces sistematic la toate formele de servicii ordinare. Structurile speciale și echipamentele nu trebuie să fie utilizate, dacă nu

se poate recurge la structurile ordinare, chiar și atunci când toate măsurile de adaptare și însoțire posibile au fost preluate.

- v. Atenție deosebită trebuie acordată femeilor în vârstă cu dizabilități.

2. Cercetări, date și statistici

- i. Autoritățile naționale și toate alte instanțe relevante trebuie să asigure ca datele statistice privind persoanele cu dizabilități să fie dezagregate în funcție de sex, iar cercetările și studiile să fie efectuate cu scop de a înțelege mai bine situația femeilor și fetelor cu dizabilități. Efectele combinate ale cauzelor dizabilității și apartenenței la sexul feminin, trebuie să fie corelate din punct de vedere statistic.
- ii. Statisticile trebuie să fie repartizate în baza principiului de sex și analizate pentru a măsura impactul politicilor asupra femeilor și fetelor cu dizabilități. Datele trebuie să fie bine definite, pentru a evalua progresele înregistrate și a defini factorii care influențează gradul de participare a femeilor și fetelor cu dizabilități.
- iii. Cercetările trebuie preluate pentru a investiga și evalua situația femeilor și fetelor cu dizabilități, care îngrijesc membrii familiilor lor, și trebuie preluate măsuri de protecție particulară în cazul femeilor și fetelor cu dizabilități, unde este necesar.
- iv. Studii specifice trebuie efectuate privind violența împotriva femeilor și fetelor cu dizabilități, pentru a înțelege mai bine cauzele și a identifica măsuri mai eficiente de combatere a actelor de violență.
- v. Dacă problemele privind femeile sau problematica aspectului gender devin obiectul cercetărilor sau al investigațiilor și măsurilor specifice, atenție specială va fi acordată situației femeilor și fetelor cu dizabilități.

3. Participarea la viața politică, publică și la procesul decizional

- i. Toate autoritățile din Statele membre trebuie să asigure tuturor femeilor și fetelor cu dizabilități și/sau reprezentanților lor legali și/sau organizațiilor care le reprezintă, că sînt consultate și acestea joacă un rol deosebit în elaborarea legislațiilor, politicilor și programelor pentru femei în toate domeniile, prin urmare, să ia în considerare și să țină cont de părerea acestora.
- ii. Toate autoritățile trebuie să se asigure că femeile și fetele cu dizabilități sînt reprezentate într-un mod echilibrat în organizațiile publice.
- iii. Această abordare de reprezentare echilibrată trebuie aplicată ori de cîte ori situația personală a unei femei sau a unei fete cu dizabilități este evaluată, fie cu intervenția unei autorități sau a unui profesionist (de exemplu într-o decizie de admitere la un program de readaptare profesională sau într-un cadru de furnizare a asistenței medicale, în special, privind sănătatea reproducerii), sau să fie luată în considerare la orice decizie care poate afecta viața privată a persoanei.
- iv. Femeile cu dizabilități trebuie să fie încurajate pentru a lua parte la procesele electorale și la procedura de votare și trebuie să primească informații privind importanța participării lor, într-un format accesibil și în mediul lor obișnuit de trai.

- v. Trebuie încurajate grupurile de sprijin, precum și organizațiile și rețelele de femei și copii cu dizabilități la nivel național, regional și local. Trebuie să fie puse la dispoziția acestora mijloacele existente, inclusiv, resursele financiare, de locație, mijloacele de transport sau serviciile de îngrijire a copiilor sau a altor persoane la întreținere.
- vi. Măsurile luate pentru a spori participarea femeilor și fetelor cu dizabilități la viața comunității și la viața politică, trebuie să ia în considerare și necesitatea participării femeilor și fetelor cu dizabilități, care reprezintă un avantaj pentru întreaga societate.
- vii. Femeile și fetele cu dizabilități trebuie să fie instruite în luarea deciziilor și apărarea drepturilor lor. Programele de formare în domeniul tehnologiei informațiilor și Internet trebuie puse în aplicare pentru femei și fete cu dizabilități pentru a le permite să participe mai ușor în societate.

4. Educație și formare

- i. Serviciile de consiliere, instituțiile școlare și universitare, serviciile de formare profesională și factorii de decizie, formatorii în domeniul educației și reabilitării profesionale, trebuie să fie corect informați și pregătiți, în scopul de a întreprinde măsurile necesare pentru ca femeile și fetele cu dizabilități să beneficieze de educație și pregătire profesională pentru o viață activă, care le-ar oferi împlinire, dezvoltare și independență. Tot personalul instituțiilor de învățământ trebuie să fie sensibilizat, instruit și format pentru a evita și a respinge orice formă de prejudiciere preconcepută și pentru a lupta împotriva tuturor prejudecăților deținute împotriva femeilor și fetelor cu dizabilități și/sau a familiilor acestora.
- ii. Trebuie încurajată crearea organismelor consultative în domeniul educației și formării, acordând o atenție specială femeilor și fetelor cu dizabilități, inclusiv persoanelor care au obținut dizabilitatea la vârsta maturității.
- iii. Instituțiile școlare și universitare, precum centrele de formare profesională trebuie să fie încurajate pentru a oferi sprijin studenților cu dizabilități, în scopul promovării participării lor, acordând o atenție specială studentelor.
- iv. Femeile și fetele cu dizabilități trebuie să fie orientate către o pregătire eficientă în toate sectoarele profesionale, care le-ar oferi accesul la locuri de muncă sau poziții avantajoase din punct de vedere al remunerării financiare, capabile să asigure independența lor și egalitatea de șanse și să utilizeze pe deplin competențele fiecăruia.
- v. Femeile și fetele cu dizabilități trebuie să poată urma cursuri de educație sexuală și de sănătate a reproducerii, să aibă posibilitatea de a participa la programe de formare privind autoapărarea și dezvoltarea respectului de sine, în cazul în care doresc acest lucru.
- vi. Programele de formare profesională trebuie să fie elaborate și puse în aplicare ținând cont de necesitățile speciale ale femeilor și fetelor cu dizabilități.
- vii. Măsurile proactive și direcționate trebuie să fie întreprinse pentru a încuraja informarea și promovarea oportunităților femeilor și fetelor cu dizabilități pentru misiunea de a relua studiile sau formarea profesională și reveni în câmpul educațional și de finalizare a

instruirii, în special pentru femeile și fetele cu dizabilități în condiții foarte dezavantajate, de exemplu, în condițiile de izolare a lor.

- viii. Programe de formare/instruire în domeniul tehnologiei informaționale și Internet trebuie să fie puse în aplicare pentru femei și fete cu dizabilități pentru a le permite accesul la educație și formare la toate nivelurile, precum și la învățământul pe întreaga durată a vieții.

5. Ocuparea forței de muncă și situația economică

- i. Toate serviciile legate de ocuparea forței de muncă, angajatorii, formatorii, agențiile, colegiile și sindicatele trebuie să fie conștienți de nevoile femeilor și fetelor cu dizabilități, de a fi în măsură să înțeleagă, să accepte și să promoveze drepturile acestora de a obține și de a păstra un loc de muncă corespunzător cu capacitățile lor.
- ii. Autoritățile publice trebuie să dea exemplu prin angajarea femeilor cu dizabilități.
- iii. Serviciile de orientare profesională trebuie să ofere femeilor cu dizabilități o gamă largă de oportunități de angajare.
- iv. Angajatorii trebuie să facă ajustări rezonabile pentru a oferi locuri de muncă accesibile pentru femei și fete cu dizabilități de a pune în aplicare, în măsura posibilităților, a diverse dispoziții cum ar fi munca la domiciliu, prelungirea termenului prevăzut pentru efectuarea unei sarcini, orar de muncă flexibil sau cu orar de muncă parțial.
- v. Sistemele și mecanismele de susținere pentru ocuparea forței de muncă, inclusiv a cotelor de angajare, trebuie să fie adaptate, după caz, la necesitățile femeilor și fetelor cu dizabilități și evaluate în funcție de efectele lor benefice asupra situației ocupării în câmpul muncii a femeilor cu dizabilități.
- vi. Măsurile privind piața forței de muncă, vizînd în special femeile cu dizabilități, în particular cele care au nevoie de un grad ridicat de sprijin, trebuie susținute și dezvoltate.

6. Îngrijirea sănătății și reabilitare

- i. Femeile și fetele cu dizabilități nu trebuie să fie discriminate din cauza dizabilității, privind aspectul accesului la diagnostic, tratament sau reabilitare.
- ii. Spitalele care admit și oferă servicii de spitalizare femeilor și fetelor cu dizabilități trebuie să se asigure la fel, ca învățământul sau studiile pe perioada spitalizării acestora să nu fie întrerupte.
- iii. Posibilitatea de a-și întreține copiii sau alte persoane aflate la întreținere, precum și accesul la mijloacele de transport de care au nevoie, trebuie să fie garantate femeilor și fetelor cu dizabilități, care preiau cursuri de formare, în particular, în caz de reabilitare.
- iv. Echipamentul și aparatajul necesar, precum sunt schemele de examinare ginecologice și mamografie, trebuie să fie disponibil și adaptat la necesitățile femeilor și fetelor cu dizabilități.
- v. Femeile și fetele cu dizabilități nu pot fi subiectul efectuării tratamentelor medicale obligatorii sau să le fie impusă participarea la experimente.

- vi. Reabilitarea profesională a femeilor și fetelor cu dizabilități este un domeniu, în care discriminarea, cu referire la aplicarea regulamentelor legale, este o problemă specială. Iata de ce personalul trebuie să fie instruit de a combate prejudicierea în procesul de reabilitare profesională, iar însăși femeile și fetele cu dizabilități trebuie să fie implicate activ și cointeresate de ași exprima clar alegerea lor.

7. Accesul la protecția socială și la servicii sociale de comunitate

- i. Este necesar a acorda asistență suplimentară femeilor și fetelor cu dizabilități, inclusiv pentru supravegherea copiilor sau a altor persoane aflate la întreținere, asigurarea cu transport până la locul de muncă și acces la un îngrijitor personal, pentru ca acestea să poată munci.
- ii. Autoritățile naționale trebuie să se asigure că sunt alocate resurse adecvate pentru finanțarea serviciilor de îngrijire, la necesitate, a femeilor și fetelor cu dizabilități.
- iii. Dreptul la asistență cu transport, adaptarea vehiculelor, îngrijirea copilului sau altor persoane aflate la întreținere, nu trebuie să fie restricționată în cazul femeilor și fetelor cu dizabilități ce exercită o activitate remunerată, însă serviciile trebuie să fie disponibile în măsură egală femeilor și fetelor cu dizabilități pentru a facilita implicarea acestora în activități de voluntariat și a le permite participarea în viața societății, în general.
- iv. Autoritățile naționale trebuie să reformeze sistemele de securitate socială pentru a elimina discriminarea indirectă împotriva femeilor și fetelor cu dizabilități. Persoanele care gestionează sistemele de securitate socială trebuie să fie instruiți în așa fel, încât acestea să nu introducă ei însăși noi forme de discriminare.
- v. Autoritățile trebuie să se asigure că sînt organizate instruirii, care au menirea sensibilizării problemelor gender și să fie asigurate îngrijitorilor personali ai femeilor și fetelor cu dizabilități.
- vi. Femeile cu dizabilități ce angajează unul sau (mai mulți) îngrijitori trebuie să fie special instruite privind aspectul egalității gender, oportunităților egale între femei și bărbați, și în ceea ce privește rolul lor în calitate de angajat.

8. Drepturi sexuale și reproductive, dreptul la maternitate și viața de familie

- i. Dreptul femeilor și fetelor cu dizabilități la sexualitate trebuie să fie garantat.
- ii. Părinții fetelor cu dizabilități trebuie să fie informați și instruiți cu privire la aspectele legate de identitatea sexuală a acestora din urmă.
- iii. Lecțiile de educație sexuală trebuie să includă subiecte și aspecte ale sexualității femeilor și fetelor cu dizabilități, acolo, unde este cazul.
- iv. Deciziile luate de către femeile și fetele cu dizabilități în ceea ce privește drepturile lor sexuale și reproductive trebuie să fie luate în considerare, în aceeași măsură cum sunt luate în cont deciziile luate de către alte persoane.
- v. În ceea ce privește maternitatea, alegerile femeilor cu dizabilități trebuie să fie respectate.

- vi. Profesioniștii din domeniul sănătății trebuie să fie instruiți pentru a acorda asistența și îngrijirile necesare femeilor cu dizabilități în aspectul sexualității, sănătății reproductive și a maternității, precum și să accepte preferințele lor privind maternitatea, în conformitate cu legislația națională.
- vii. Este necesar a prelua măsurile eficiente împotriva sterilizării forțate a femeilor și fetelor cu dizabilități și împotriva avorturilor forțate.
- viii. Femeile cu dizabilități trebuie să aibă dreptul de a exercita responsabilități cu referire la creșterea și educația copiilor, tutelă și curatelă, custodie și adopție a copiilor, sau îndeplinirea altor roluri similare, dacă aceste concepte sînt prevăzute în legislația națională. O asistență corespunzătoare trebuie să fie pusă la dispoziția acestora. În toate cazurile, trebuie să fie respectat interesul suprem al copilului.
- ix. În cadrul unor proceduri legale, dizabilitatea nu trebuie să fie utilizată niciodată pentru justificarea separării băieților sau fetelor de mama lor cu dizabilitate. Orice asistență solicitată de mamele cu dizabilități, necesară pentru exercitarea rolului de mamă, trebuie să fie furnizată în funcție de nevoile individuale și personale și în interesul suprem al copilului.

9. Accesul la justiție și protecția împotriva violenței și abuzului

- i. Guvernele trebuie să se asigure că sînt luate măsuri eficiente pentru a lupta împotriva violenței împotriva femeilor și fetelor cu dizabilități atât la domiciliu, cât și în afară.
- ii. Femeile și fetele cu dizabilități trebuie să învețe a cunoaște și a respecta integritatea lor fizică și psihologică, să recunoască violența și abuzul, pentru a se apăra și ași afirma drepturile în cazul violenței sau abuzului, și să raporteze aceste cazuri.
- iii. Personalul angajat pentru a oferi sprijin și asistență victimelor violenței și abuzului, trebuie să fie conștient de nevoile specifice femeilor și fetelor cu dizabilități și trebuie să fie instruit a trata și acționa în cazurile anunțate de violența și/sau abuz, săvârșite împotriva femeilor și fetelor cu dizabilități.
- iv. Instituțiile trebuie să prevină violența și maltratarea/abuzul. În cazurile de violență și abuz dovedit, instituțiile trebuie să țină la evidență astfel de incidente. Măsurile de securitate și de supraveghere în instituții trebuie să fie obligatorii și să se aplice riguros.
- v. În cazurile de violență și maltratare, femeile și fetele cu dizabilități, inclusiv cele ce sînt susținute de către o instituție sau cele într-o situație de dependență sau primejdie, trebuie să poată obține un ajutor imediat și o asistență corespunzătoare și să aibă acces, dacă este necesar, la o susținere psihologică sau servicii de sănătate corespunzătoare necesităților lor sau măsuri de securitate.
- vi. Casele de plasament sau adăposturi pentru femeile și fetele, care au fost victime ale violenței și maltratării, trebuie să fie pe deplin accesibile femeilor și fetelor cu dizabilități.

10. Participarea la viața culturală, sportivă, timp liber și turism

- i. Autoritățile publice, inclusiv cele la nivel local, trebuie să întreprindă măsurile adecvate pentru a permite femeilor și fetelor cu dizabilități de a participa la viața culturală, sportivă, de a avea timp liber și de a practica turismul, atât ca actori, cât și spectatori.
- ii. Femeile și fetele cu dizabilități trebuie să aibă posibilitatea de participare la activități artistice, culturale, sportive și turistice de la vârsta preșcolară și de-a lungul vieții.
- iii. Guvernele trebuie să se asigure că sunt luate măsuri pentru a crește rata de participare a femeilor și fetelor cu dizabilități în domeniul culturii, sportului, odihnă și turism.
- iv. Guvernele trebuie să încurajeze mass-media pentru a crește acoperirea mediatică privind sportul feminin la un nivel al atleților ordinari, cât și la nivelul atleților de nivel înalt.

11. Sensibilizare și schimbarea atitudinilor

- i. Programele de informare și sensibilizare privind femeile și fetele cu dizabilități trebuie puse în aplicare la toate nivelurile pentru publicul larg, familii, prieteni, rudele femeilor și fetelor cu dizabilități, grupuri profesionale, lumea afacerilor și, în special, factorilor de decizie politică. Acțiunile de informare și sensibilizare trebuie să se desfășoare cu participarea femeilor și fetelor cu dizabilități.
- ii. Guvernele trebuie să ia măsuri privind sensibilizarea mass-media publică și privată în scopul de a oferi o imagine pozitivă femeilor și fetelor cu dizabilități și pentru a combate stereotipurile și prejudecățile. Acest lucru este valabil pentru anunțurile publice și private în domeniul relațiilor publice și marketing.
- iii. Toate inițiativele de a schimba atitudinea și comportamentul față de femei și fete cu dizabilități, trebuie să se axeze pe experiența și expertiza tuturor părților co-interesate, în special organizațiile care reprezintă interesele femeilor și fetelor cu dizabilități.